

VĚRNOST ZA VĚRNOST? –
ČESKOSLOVENSKO-JUGOSLÁVSKÉ
VZTAHY V KONTEXTU
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ VE
STŘEDNÍ A JIHOVÝCHODNÍ EVROPĚ
MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Mgr. Jana Škerlová, Ph. D.
Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.,
pobočka Brno

VZÁJEMNÉ VZTAHY VE 20. LETECH

- I přes společné zájmy (zachování versailleského mírového systému, zajištění bezpečnosti apod.) řada neshod plynoucích z rozdílné geografické polohy a tím pádem odlišných geopolitických zájmů
- Také hospodářská struktura odlišná – ČSR průmyslovou zemí, KSŠS agrární
- Vzhledem ke dlouhé společné existenci v rámci habsburské monarchie k sobě měli obzvláště blízko především Češi a Chorvaté a Slovinci, avšak zatímco po vzniku ČSR se Češi stali v ČSR vládnoucím národem, v Království SHS dominovali Srbové, což politicky i ekonomicky vyspělejší Chorvaté a Slovinci vnímali dosti nelibě
- Upevnění diplomatických vztahů, vybudování stálých zastoupení a konzulátů
- První vyslanci KSŠS v ČSR z řad Slovinců (**Ivan Hribar, Bogumil Vošnjak**) – vycházelo to z dřívějších tradic
- 1922 – návštěva krále Alexandra u TGM v Lánech
- 1923 – po smrti A. Kaliny novým čs. vyslancem v Bělehradě **Jan Šeba**
- Politici ze Záhřebu a Lublaně zazlívali svým československým kolegům jednoznačnou orientaci jejich zahraniční politiky na Bělehrad a jeho zájmy
- 1925 – tzv. Tisková Malá dohoda

Jugoslávský vyslanec v Praze v
letech 1921–1923 Bogumil
Vošnjak

Československý vyslanec v
Praze v letech 1923–1929 Jan
Šeba

Král Alexandr na návštěvě u prezidenta Masaryka v Lánech v roce 1922.

Budova československého vyslanectví v Bělehradě na Bulvaru Kralja Aleksandra postavená v letech 1925–1929 (dnešní stav)

Budova francouzského vyslanectví v Bělehradě otevřená v roce 1933 (dnešní stav)

SPOLUPRÁCE NA ÚROVNI POLITICKÝCH STRAN

- Čeští lidovci a slovenští ľudáci spolupracovali zejména se slovenskými lidovci
- Agrárníci s Chorvatskou selskou stranou (**Stjepan Radić**), méně se Zemědělskou stranou, která působila hlavně v Srbsku a Slovinskou rolnickou stranou
- 1921 – ustavení Mezinárodního agrárního byra – tzv. Zelená internacionála, mezi zakladateli čeští a chorvatští agrárníci
- květen 1929 – valná hromada v Praze i za účasti Jihoslovanů, ale hlubší spolupráci zhatila hospodářská krize a také přechod těchto stran v Jugoslávii do ilegality po vyhlášení královské diktatury v lednu 1929
- Spolupráce sociálních demokratů (v KSHS však nebyli příliš silní)
- Komunisté – v KSHS už od roku 1921 ilegální (tzv. Obznana), takže spolupráce složitá
- Národní demokracie (**Karel Kramář**) – styky redukovány na slovanskou vzájemnost

ZAHRANIČNĚPOLITICKÉ VLIVY

- Neshody mezi ČSR a KSRS v otázce vztahů k Sovětskému svazu
- Sbližování se SSSR odmítalo i Rumunsko – spor o Besarábii
- 1924 – nakonec dohoda, že každý člen MD bude vůči SSSR postupovat dle svého uvážení
- s Ruskem rozvíjeny hospodářské vztahy, jinak zdrženlivost
- ČSR a Rumunsko uznaly SSSR de iure až v červnu 1934, Jugoslávie to i nadále odmítala

- ČSR nelibě neslo i jugoslávské pokusy o sblížení s Polskem, také Rumunsko mělo zájem na spolupráci, zejména kvůli společným obavám ze SSSR
- ČSR naopak podporovalo usmíření mezi KSRS a Bulharskem, ale pokusy o zprostředkování nebyly úspěšné

- 1922 – nástup fašismu v Itálii
- Mussolini měl značné dobyvačné tendence – zaměřil se na Balkán – Jugoslávie, Albánie
- Zář 1923 – Itálie vojensky obsadila přístav Rijeku
- ČSR podporovalo uzavření tzv. Římského paktu mezi Itálií a KSHS, Francie naopak proti
- Smlouva uzavřena v lednu 1924 – Rijeka definitivně italská, KSHS dostalo pouze předměstí Baroš a přístav Sušak
- Smlouva o přátelských vztazích a spolupráci Itálie a KSHS na 5 let
- 1925 – tzv. Nettunské konvence - řešily kromě hospodářských otázek také problémy Rijeky a Zadaru, italské menšině v Dalmácii zaručovaly právo na používání italského jazyka ve správě a soudnictví, právo na svobodný obchod i volné obchodování s nemovitostmi a půdou, zmenšení tranzitních cel, volný rybolov v jugoslávských výsostných vodách a zaručovaly také zvláštní práva pro italský konzulát; podobně jako Rapallská smlouva však ani tyto konvence nijak neupravovaly postavení půlmilionové slovanské menšiny v Itálii, která se stala terčem italského šovinismu

- pronásledování, násilné poitalš'ování slovanského obyvatelstva v Itálii
- *”Právo a spravedlnost zde již, pokud jde o Slovince a Chorvaty, vůbec neexistuje. Nemají nikde zastání a jsou v pravém smyslu slova vydáni na milost a nemilost desítkám a stům fašistických činovníků, kterými jsou nové provincie obsazeny. (...) Co prodělává nyní zdejší slovanský živel, jest učiněnou Kalvarií. Vydáni na pospas různým živlům středo- a jihoitalským jsou italští Slovinci a Chorvati nejen úplně bezbrannými ale i neustále vydráždováni k nepředloženým činům. Dosud, až na jeden krutý případ – renegát a provokatér byl zastřelen – k ničemu naštěstí nedošlo.“*

AMZV, PZ, Itálie, Konzulát Terst 1928, Slovanská menšina v Itálii. Potlačování. 21. 9. 1928, s. 1 a 3.

- 1923 – znepokojivé zprávy z Maďarska (zbrojení, incidenty na hranicích s Rumunskem)
- Špatná hospodářská situace Maďarska – nutně potřebovalo zahraniční půjčku, k tomu nutná sanace a zrušení zástavního práva na maďarské státní příjmy – Rumunsko a Jugoslávie se obávaly o reparační platby, které jim Maďarsko mělo hradit, ČSR je podpořila, ale nátlak Britů (vyhrožovali, že ČSR neobdrží půjčku)
- Březen 1924 – protokol o finanční sanaci Maďarska podepsaný státy MD
- Sanováno také Rakousko – odpuštění reparačních plateb + půjčka, podílela se ní i ČSR
- Prosinec 1923 - francouzsko-československá spojenecká smlouva, vojenskou konvenci ale Beneš odmítl, aby to nevypadlo, že ČSR je příliš těsně navázáno na Francii

- Říjen 1925 – tzv. Rýnský garanční pakt - signatáři Německo, Belgie, Francie, Velká Británie a Itálie) – garantovány pouze západní hranice Německa, zatímco východní ne
- Hranice ČSR a Polska s Německem řešena pouze bilaterálními arbitrážními smlouvami bez mezinárodních garancí a bez závazků o neporušitelnosti hranic
- oslabení mezinárodního postavení Francie, Československa i Jugoslávie
- naopak posílení Německa a také Itálie – aspirace na Albánii a snaha o zvýšení svého vlivu v Maďarsku
- Zesílení revizionismu i v Maďarsku
- Znepokojení Polska – pokusy o sblížení s ČSR i MD, už na jaře 1925 arbitrážní a obchodní dohoda s ČSR – zahrnovala i strategický aspekt – přeprava vojenského materiálu
- Jednání Polska s celou MD neúspěšné, zvláště po převratu v roce 1926 se Polsko orientovalo na bilaterální vztahy s MD
- Březen 1926 – prodloužení polsko-rumunské smlouvy z roku 1921
- Září 1926 – italsko-rumunská přátelská smírčí a rozhodčí smlouva
- Snaha MD o zlepšení vztahů s Rakouskem, ale zásah Itálie
- Beneš usiloval o zamezení anšlusu i vzniku Mitteleuropy

- Duben 1926 – zajišťovací smlouva o přátelství a neutralitě mezi Německem s SSSR
- 1926 – Německo vstoupilo do Společnosti národů
- 1925 – tzv. penězokazecká aféra v Maďarsku – s vědomím nejvyšších kruhů falšovány československé koruny a fr. franky, postoj velmocí vlažný, odrazovaly i MD od rozhodného postupu
- Duben 1927 – maďarsko-italská přátelská smírčí a rozhodčí smlouva – velké znepokojení MD, konec mezinárodní izolace Maďarska
- Snaha Beneše orientovat MD více na středoevropské problémy, ale neúspěch, shoda pouze v otázce Maďarska
- Léto 1927 – tzv. akce lorda Rothemera – britský politik se vyslovil pro revizi maďarských hranic – silná reakce MD – britská vláda se od něj distancovala
- Březen 1927 – Mussolini ratifikoval tzv. besarabský protokol z roku 1920 – velmoci jím uznaly držení Besarábie Rumunskem
- Tím si Mussolini značně naklonil Rumunsko, které vnímalo podporu MD v řešení besarabského problému jako nedostatečnou

- Zesílení tlaku na Jugoslávii ze strany Itálie
- Listopad 1927 – jugoslávsko-francouzská spojenecká smlouva
- Odpověď Itálie – smlouva o obranné alianci s Albánií – tzv. **I. tiranský pakt**
- Počátkem roku 1928 – aféra s pašováním zbraní z Itálie do Maďarska – chabá reakce velmocí i MD (zejména Rumunsko bralo ohledy na Itálii kvůli besarabskému protokolu)
- Maďarský premiér **István Bethlen** prohlásil, že cílem je vytvoření středoevropského bloku proti MD
- Pokusy Beneše o zlepšení vztahů s Rakouskem – nechtělo bez Německa
- Také Jugoslávie a Rumunsko nevnímaly Rakousko jako urgentní problém, Jugoslávie dokonce nebyla striktně ani proti anšlusu

- 2. polovina 20. let – Československo znepokojoval stále rostoucí vliv Německa a obecně se ve své zahraniční politice orientovalo na střední Evropu X Království SHS vidělo těžiště svých zájmů na Balkáně a ve Středomoří, kde se cítilo ohrožováno jak Itálií, tak také revizionistickými snahami Bulharska a celkově neklidnou vnitřní situací svého východního souseda
- Přesto dále snaha prohlubovat spolupráci
- Květen 1929 – schůze Malé dohody v Bělehradě – Beneš navrhl sjednat arbitrážní smlouvy mezi státy MD, místo toho tripartitní Všeobecný pakt o řízení rozhodčím, smírčím a soudním
- Prodloužení spojeneckých smluv mezi státy MD na 5 let a jejich další automatické prodloužení, pokud nebudou vypovězeny
- Červen 1930 – na konferenci ve Štrbě přijat Organizační statut MD – formalizace dosavadních postupů

HOSPODÁŘSKÉ VZTAHY VE 20. LETECH

- Hospodářské styky komplikovány poválečnou krizí i komplikovanou dopravou zboží
- 1919 – kompenzační dohody – výměna čs. cukru a uhlí za jug. maso, kukuřici, pšenici a další zemědělské a průmyslové suroviny
- 1919 – prozatímní obchodní a celní úmluva
- 1920 – Smlouva o prozatímní úpravě hospodářských vztahů mezi Československem a Královstvím SHS
- 1921 – přechod k normálnímu obchodu, komplikován ochranářskou politikou Jugoslávie a vysokým kurzem koruny
- 1922 – dohoda mezi Škodovkou a jugoslávskou vládou o dodávce zbrojního materiálu (dělostřelecký materiál, pancéřová auta, letecké motory ad.)
- Podzim 1923 – nová vojenská konvence MD

- Čs. investice v Jugoslávii – v roce 1923 tvořil čs. kapitál 1/6 celkové kapacity jug. průmyslu
- Živnobanka (např. podíl v Chorvatské zemské bance), Legiobanka, Banka Slavia
- investory i soukromé továrny
- stavba cukrovarů (Čuprija, Osijek), pivovarů (Skopje), textilních továren (Kranj, Lublaň, Maribor), chemiček (Drava v Osijeku, Zorka v Subotici), stojírenských závodů (Elka v Bělehradě), kožedělných a gumárenských závodů (Borovo – Bat'a)

Cukrovar v Osijeku (zal. 1906,
rekonstrukce 1925 a 1930)

Továrna v Borovu založená r.
1931 Tomášem Baťou

- 2. polovina 20. let – všeobecná konjunktura – i přes protekcionistická opatření jednotlivých států nárůst obchodních styků
- V ČSR velký vliv agrárních kruhů, které se snažily chránit čs. zemědělství před dovozem
- Také jugoslávská zemědělská obchodní politika prohibitivní
- Oba státy měly v obchodní politice protichůdné cíle
- 1925–1926 – na nátlak čs. agrárníků přijata ochranná zemědělská cla – komplikace pro rozvoj hospodářských vztahů s Jugoslávií
- 1926 – ČSR uzákonila minimalizování cla na zemědělské výrobky – komplikace pro dovoz v Jugoslávii
- 1926 – podepsána vojenská konvence mezi náčelníky generálních štábů obou armád
- listopad 1928 – uzavřena obchodní a platební smlouva mezi ČSR a Jugoslávií, ratifikována o rok později
- Nadále však spory zejména o dovoz jugoslávských zemědělských výrobků do ČSR

- Jugoslávská obchodní bilance s ČSR pasivní, přesto ČSR po celá 20. léta druhým nejvýznamnějším partnerem jugoslávského zahraničního obchodu
- ČSR do Jugoslávie vyvážela zejména textilní výrobky, výrobky kovoprůmyslu, stroje a přístroje, dřevo, uhlí, koks a chemické výrobky, vozidla a spotřební zboží (sklo, papír, porcelán, klobouky ad.), zemědělské výrobky (bramborová sadba, semeno řepy cukrovky ad.; cukr, pivo, likéry, šunky, uzenářské delikatesy)
- Koncem 20. let uzavřela Škodovka v Jugoslávii několik velkých zakázek na dodávku dělostřeleckého materiálu
- 1928 – „tabáková konvence“ – ČSR se zavázala nakupovat ročně 3,5 mil. kg tabáku po dobu 6 let
- Únor 1929 – porady hospodářských expertů MD v Bukurešti – návrh jugoslávské delegace na to, aby byly hospodářské styky uvedeny do souladu s politickými – návrh na omezení restriktivních a prohibitivních opatření, snížení cel a umožnění vývozu zemědělských výrobků

KULTURNÍ VZTAHY

- Kromě intenzivních politických styků rozvoj také hospodářských a kulturních vztahů
- Různé spolky propagující spolupráci s Jugoslávií
- např. už v roce 1919 v Olomouci založen Klub přátel Jugoslávie
- Listopad 1922 – první valná hromada Československo-jugoslávské ligy, prvním předsedou **Milan Hodža**
- Listopad 1921 – založena Jugoslovensko-čehoslovačka liga v Lublani – první pobočka v KSHS
- Prosinec 1922 – založena Jugoslovensko-čehoslovačka liga v Bělehradě
- 1925 – celojugoslávský svaz lig založený na sjezdu v Rogašské Slatině
- V čele politik radikální strany **Miša Trifunović**, později starosta Bělehradu a pozdější předseda skupštiny **Kosta Kumanudi**

Mauzoleum v Olomouci (postaveno 1926) obsahující ostatky více než 1 100 padlých jehoslovanských vojáků z první světové války—
dnešní stav

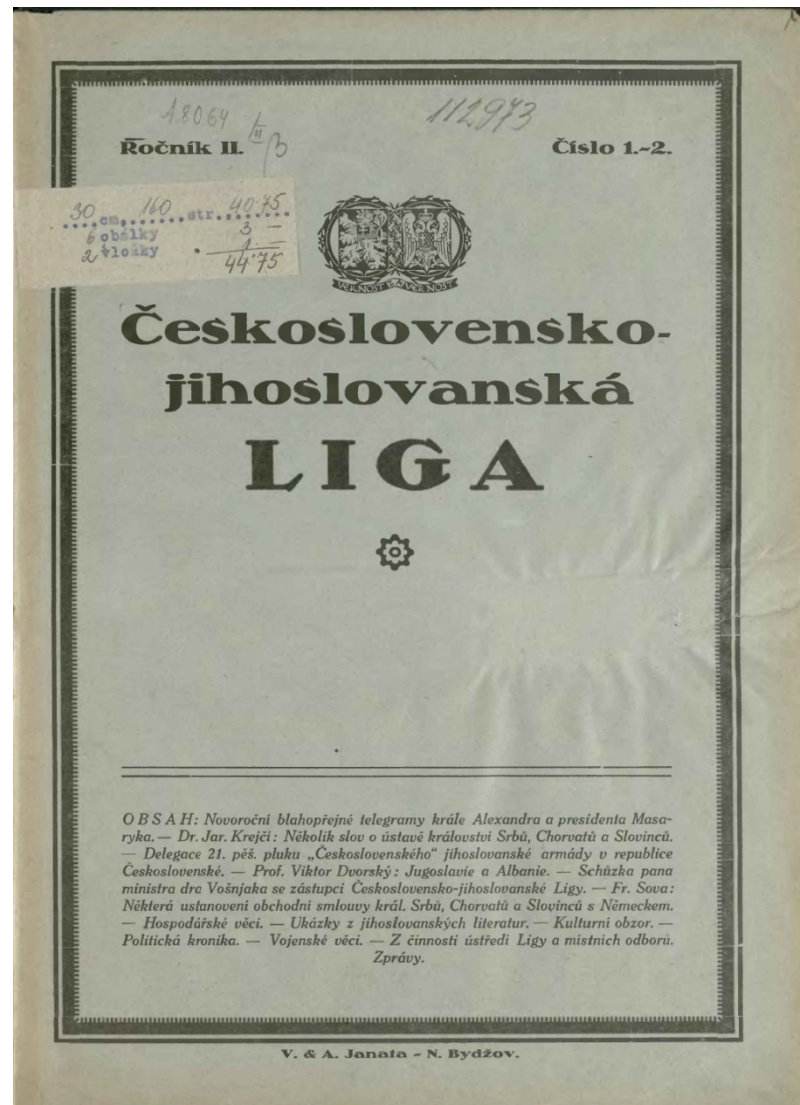

Milan Hodža

Časopis Československo-
jihoslovanská liga (ročník 2, 1921)

OBSAH: Novoroční blahopřejné telegramy krále Alexandra a presidenta Masaryka. — Dr. Jar. Krejčí: Několik slov o ústavě království Srbů, Chorvatů a Slovinců. — Delegace 21. pěš. pluku „Československého“ jihoslovanské armády v republice Československé. — Prof. Viktor Dvorský: Jugoslavie a Albanie. — Schůzka pana ministra dra Vošnjaka se zástupci Československo-jihoslovanské Ligy. — Fr. Sova: Někteří ustanovení obchodní smlouvy král. Srbů, Chorvatů a Slovinců s Německem. — Hospodářské věci. — Ukázky z jihoslovanských literatur. — Kulturní obzor. — Politická kronika. — Vojenské věci. — Z činnosti ústředí Ligy a místních odborů. Zprávy.

V. & A. Janala - N. Bydžov.

- Také čs. tisk často psal o jugoslávských záležitostech – *Československá republika, Prager Presse*, dále zejména *Národní listy* a *Národní politika*
- Spolupráce na úrovni spolků – Sokol, Orel aj., legionáři
- Turistika – rozvoj přímořských letovisek za pomoci čs. kapitálu
- Jihoslovanská studentská kolonie v Praze a v Brně (studium technických a zemědělských oborů, veterinárního lékařství a medicíny, uměleckých oborů aj.) – v prvních letech po válce asi 2 500 jihoslovanských studentů v ČSR, poté cca 250 ročně
- 1933 v Praze vybudována tzv. Alexandrova kolej pro js. studenty
- Krajanské kolonie – 1921 – v Osijeku založen Československý svaz (zastřešující organizace Čechů a Slováků)
- Různé tradice kulturního a veřejného života, ale např. i politické kultury

- 4. října 1926 vznikly dvě meziparlamentní komise: hospodářská a kulturní, složené z poslanců zastupitelských sborů obou zemí
- Hospodářská komise se zabývala usnadněním obchodní výměny, snižováním cel, podporou investic, sjednocováním různých předpisů a vyhlášek a také podporou turistického ruchu.
- Kulturní komise se věnovala především problematice školství. Snažila se o nostrifikaci diplomů, sjednocování školského zákonodárství a osnov středních a vysokých škol, výukou obou jazyků na školách, šíření znalostí o druhé zemi a podobně
- Vzájemné kulturní obohacování – překlady, přednášky, zájezdy ad.
- **Matija Murko** (1861–1952) – zakladatel a ředitel Slovanského ústavu
- V Brně profesor psychologie **Mihajlo Rostohar** (1894–1935 děkanem FF)
- **Oton Berkopec** – překladatel, bibliograf, knihovník Slovanské knihovny
- V Praze působil chorvatský literární vědec a kulturní atašé **Dragutin Prohaska**
- 20. léta – v Praze působil slovinský architekt **Josip Plečnik** (1872–1957)

Sloupová síň Pražského hradu
upravená Josipem Plečnikem

Kostel Nejsvětějšího Srdce
Páně na Vinohradech

Opis dopisu T. G. Masaryka J. Plečnikovi z 15. května 1932

Opis.

Lány, 15/5 '32.

Mistře Plečniku,

rozhodl jsem se dnes definitivně, že si zřídím rodinnou hrobku na Olšanech. Prosím Vás, chtěl byste mně udělat návrh stavění? Předně to má být prosté, ale ne bez symboliky: Z venčí postava - anděl asi, nebo žena (matrona!) - vyslovující postojem a pohybem ruky (třeba obou rukou), že smrt je branou do dalšího života; tedy žádný smutek à la Canova a j., spíše naděje v život věčný. Nevím, postavit ji před vchodem, ku vchodu nebo na stavbě, na vrchu.

Mám už dávno v hlavě symbol jiný: lva, silného, živého kráčejiícího, vedený hochem, snad dorostencem sokolským, ale ne v plném dressu sokolském, nýbrž kalhotky s tričkem na hrudi, čapku na hlavě. Síla řízená dětskou odkrytostí, bez falše, pravá mužnost, chrabrost.

Jaksi mně teď oba symboly pronásledují, daly-li by se umístit na hrobce (lev s hochem před vchodem na podiu, nevysokém); ale zároveň mám obavu, hodí-li se oba ty symboly k sobě a ke hrobce, není-li to mnoho a tudíž nepřirozené, hledané, nedost anticky prosté, spíše hellenistické.

N.B. upozorňuji, že hrobka bude na hřbitově evangelickém, kdyby Vám to mělo vadit.

Pozdravuji srdečně! Byl jsem se podívat na Váš kostel; zajímalo mě uspořádání prostoru uvnitř. Něco nového, právě v chrámě katolickém.

T.G.Masaryk v.r.

Dopis architekta J. Plečnika TGM z 8. června 1932

Předal vic. K. Samolovi.

Pane Prezidentě!

hrotil jsem již Paní Doktor, aby mi byla prostředkyně — ale odmítla! Tak pravousi živa, ja „jednosměrný“ i.e. špatně častěji vyladivší, než tímto dezproporčně poslati odpověď na strany Vaš dopis, týkající se rodinné hrobky. Uloha, kterou stavíte, je totiž zodpovědná, že bych si nikdy neodvážil přijmouti je, zejména ale nyní, v době která vy = trpěla v smutku poznání, že jsem blážen být opravdovně, nežli = věřovatě sobě —

Pro to ale přeje prosím, aby jste mi dovolila dvě poznámky: jsou-li Olšany pravý kraj — a když, je-li k ní zaminěmí něčím vyhledivší dost velkým pozemku — sochař a architekt představují dnes obyčejně dva odlišný světy — jejich spojení může být do jisté míry a případně výskantní kombinace. Prosím, Pane Prezidentě, přijmete v úvahu celou mou vděčnost a nejhlubší úctu, což Vám od srdce oddány v Liblani, 8. června 1932

J. Plečnik

- Malíř **Vlaho Bukovac** – výzdoba Obecního domu v Praze, výuka na AVU, v rámci české delegaci i na Pařížské mírové konferenci
- V ČSR studoval i chemik a pozdější nositel Nobelovy ceny Chorvat **Vladimir Prelog**
- Další pražský student **Jovan Kršić** založil v Sarajevu revue *Pregled*, v níž široce popularizoval českou kulturu
- V Praze žil i dramatik **Božo Lovrić**
- V Praze a v Brně působil režisér **Branko Gavella**, 1929–1949 členem Národního divadla herec, režisér a překladatel **Zvonimir Rogoz**
- Nejprekládanějším jihoslovanským autorem v ČSR byl srbský dramatik a spisovatel **Branislav Nušić**
- V Jugoslávii byl velmi populární a prekládaný **Karel Čapek**

